

УДК 159.0.07:355/351

*Н. Оніщенко, д.психол.н., проф., нач. каф. (ORCID 0000-0003-3026-1650)**К. Найнак, студентка соціально-психологічного факультету
Національний університет цивільного захисту України, Харків*

ПСИХОГЕННІ ВТРАТИ В УМОВАХ ВІЙНИ: СУТНІСТЬ ТА МОЖЛИВОСТІ ПРОГНОЗУВАННЯ

Стаття присвячена аналізу психологічного аспекту втрат, обумовлених військовими подіями як серед професійних контингентів, так і серед цивільного населення. Авторами наводиться спроба вивчення впливу війни на психіку людини через аналіз психогенних втрат, підкреслюється важливість індивідуального підходу до кожного випадку. Також розглядається роль об'єктивних факторів надзвичайної ситуації воєнного походження в процесі прогнозування можливих психогенних втрат серед цивільного населення.

Встановлено, що термін «психогенні втрати» описує емоційний дискомфорт, спричинений непередбачуваними подіями, який може викликати психологічний стрес і вимагати спеціалізованого психологічного супроводу у посткатастрофний період. При цьому психогенні втрати у військовослужбовців означають прояви, що значно обмежують, позбавляють або призводять до припинення бойової активності внаслідок впливу несприятливих факторів. Вивчення теоретичних аспектів проблеми показало, що зі зростанням інтенсивності травматичного впливу кількість осіб, що потрапляють до категорії психологічних втрат, збільшується. Об'єми психологічних втрат серед професійного контингенту залежать від факторів, що визначають ризик психологічної травматизації особового складу, таких як індивідуальні особливості, недостатній бойовий досвід, високий опір стресовим факторам, інтенсивність стресогенних ситуацій, недостатня психологічна підготовленість тощо.

При цьому, не зважаючи на велику кількість наукових досліджень, присвячених проблемі психогенних втрат серед професійних контингентів, важливо відзначити, що інсайти, отримані в цьому контексті, можуть виявитися недостатніми для вивчення аналогічних питань у цивільного населення. Це свідчить про необхідність подальших досліджень, спрямованих на розробку підходів щодо аналізу психогенних втрат саме серед цивільного населення.

Ключові слова: психогенні втрати, психологічна травма, психотравмуюча ситуація, психологічна реабілітація, професійний контингент, постраждалий.

Вступ. Зараз ми переживаємо важкий, але, одночасно з цим, і важливий період в історії сучасної України. Війна принесла в наше життя хаос, нестабільність, страх та руйнування картини майбутнього. Люди втратили можливість контролювати своє життя, планувати, мріяти. Замість цього отримали постійне відчуття напруженості, нестабільність емоційних проявів та дуже помітні зміни в межах ціннісно-сміслової сфери. Саме війна є такою надзвичайною ситуацією, яка впливає

не вибірково і не ситуативно – від неї страждають всі без виключення. Ступінь травматизації, безумовно буде варіюватись в залежності від цілої низки факторів, під вплив яких потрапляє людина. Все це дає нам підстави говорити про психогенні втрати під час війни, які слід вивчати як серед професійних контингентів, так і серед цивільного населення.

Безперечно, в будь-якій війні ключова роль належить сектору безпеки і оборони. Бойовий дух, поведінка та ставлення військових до

своїх обов'язків є надзвичайно важливими в умовах ведення бою, при підготовці до нього та при виході з бою. Ці умови утворюються цілою низкою екстремальних факторів, які чинять максимально руйнівний вплив на захисника та характеризуються наявністю не аби яких вимог до фізичних і психічних можливостей військовослужбовців, особливо під час обстрілів і наступів супротивника. Морально-психологічний стан особового складу, його здатність витримувати фізичні та психічні навантаження на межі власних можливостей, здатність долати страх у бою та зберігати волю до перемоги – є визначальними характеристиками сучасного бойового конфлікту. Поряд з цим, можна стверджувати, що захисники постійно зіштовхуються з інтенсивним протистоянням у цілях, мотивах, уподобаннях, волі та переконаннях, постійно переживають вітальну загрозу, яка проявляється у ризику потрапити у полон, отримати поранення чи загинути. Окрім вже зазначеного, умови війни несуть в собі і «невидимі» втрати – втрати, які ми можемо одразу не побачити, втрати, які проявляються згодом, втрати, переживання яких буде потребувати систематизованого психологічного супроводу – це психогенні втрати серед військовослужбовців та цивільного населення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичний аналіз сучасних досліджень в межах психологічної науки показав, що проблема розрахунку та прогнозування психогенних втрат військовослужбовців під час ведення бойових дій була у центрі уваги досліджень багатьох вчених. Так, цією проблемою займалися

О. А. Блінов, М. М. Бочаров, В. В. Стасюк, С. В. Василенко, О. О. Ілляк, В. В. Пасько, І. І. Приходько, В. В. Ягупов та інші українських учених, які на підставі досвіду останніх збройних конфліктів пропонували власні підходи щодо оцінювання та прогнозування психогенних втрат серед військовослужбовців [8; 13-16; 20-21].

Узагальнено можна зазначити, що термін «психогенні втрати» описує емоційний дискомфорт, спричинений непередбачуваними подіями, який може викликати у особистості психологічний стрес і вимагати спеціалізованого втручання.

В контексті загальних втрат розглядається поняття психогенних втрат. Такі терміни, як «психологічні втрати», «психічні втрати», «бойові психічні втрати» і «психогенні втрати», використовуються для опису одного явища з різних позицій і визначають різні типи психічних реакцій у людини, рівні враження, а також різноманітні наслідки, спричинені бойовими стресорами [17].

Згідно з результатами досліджень деяких науковців, існують різні точки зору на те, як розуміти сутність психогенних втрат. Відповідно до визначень, психогенні втрати у військовослужбовців означають прояви, що значно обмежують, позбавляють або призводять до припинення бойової активності внаслідок впливу несприятливих психогенних факторів [19].

На основі нашого теоретичного аналізу можна зрозуміти, що деякі автори розглядають термін «бойові психічні втрати» як втрати особового складу, пов'язані зі зниженням або повною чи частковою втратою

боездатності внаслідок психічної травми чи розладу, спричиненого стресовими факторами бойового середовища, які впливають на психіку. Санітарно-психологічні втрати включають повну втрату боездатності військовослужбовцями через вплив факторів, що травмують психіку, і для відновлення яких необхідна госпіталізація та лікування. Безповоротні психогенні втрати включають в себе військовослужбовців, які свідомо прийняли рішення припинити участь у бойових діях, покинули бойовий розрахунок [16].

Встановлено, що зі зростанням інтенсивності бойових дій кількість осіб, що потрапляють до категорії психологічних втрат, збільшується. Це може бути ознакою дії ефекту кумулятивних причин, коли попередній психологічний стрес поступово накопичується, поєднуючись з кожним наступним, призводячи до перенапруження. Однак особи, що виявили високий рівень стійкості до гіперстресового впливу з самого початку, залишаються більш стійкими в майбутньому [21].

Так, відомо, що у бою з низькою інтенсивністю захисники проявляли найвищу психологічну стійкість, в той час як ті, хто раніше зазнавали бойові психічні травми, були менш стійкими. Особовий склад, який перебував в умовах війни вперше, показував проміжні результати. Отже, у боях з високою інтенсивністю різко збільшується відсоток осіб, які потрапляють до категорії психологічних втрат, як серед молодих бійців, так і серед тих, хто виявив раніше низьку психологічну стійкість до факторів бою [21].

Об'єми психологічних втрат залежать від факторів, що визначають ризик психотравмування особового складу. Серед них основними можна назвати індивідуальні особливості, недостатній бойовий досвід, високий опір стресовим факторам, інтенсивність стресогенних ситуацій, недостатня психологічна підготовленість та наявність психологічної напруги [17]. Наприклад, ізраїльські дослідники виявили, що особи, які раніше мали бойові психічні травми, виявляли більшу вразливість в плані психічної стійкості та надійності в майбутньому [14]. У їхній психіці накопичуються негативні зміни, які активізуються у стресових ситуаціях та залишаються в несвідомій, емоційній пам'яті. Також особи без бойового досвіду та з порушеною адаптацією до гіперстресорів бою виявляють схильність до психогенних втрат. Досвідчені воїни, які не зазнавали бойових психічних травм, проявляють найбільшу емоційно-вольову стійкість [10].

Отже, ситуації, які можуть призводити до психогенних втрат, включають: (1) негативні події: втрата близької людини, розлучення або серйозні травми можуть викликати психогенні втрати; (2) стресові умови: робота під час війни або надзвичайної ситуації можуть призвести до психогенних втрат; (3) біологічні чинники: хронічні захворювання, недостатній сон та інші біологічні фактори можуть збільшити вразливість особистості до психогенних втрат.

Для дотримання єдиного підходу до класифікації втрат пропонується бойові психогенні втрати поділяти на безповоротні, санітарні і тимчасові (рис. 1) [22].

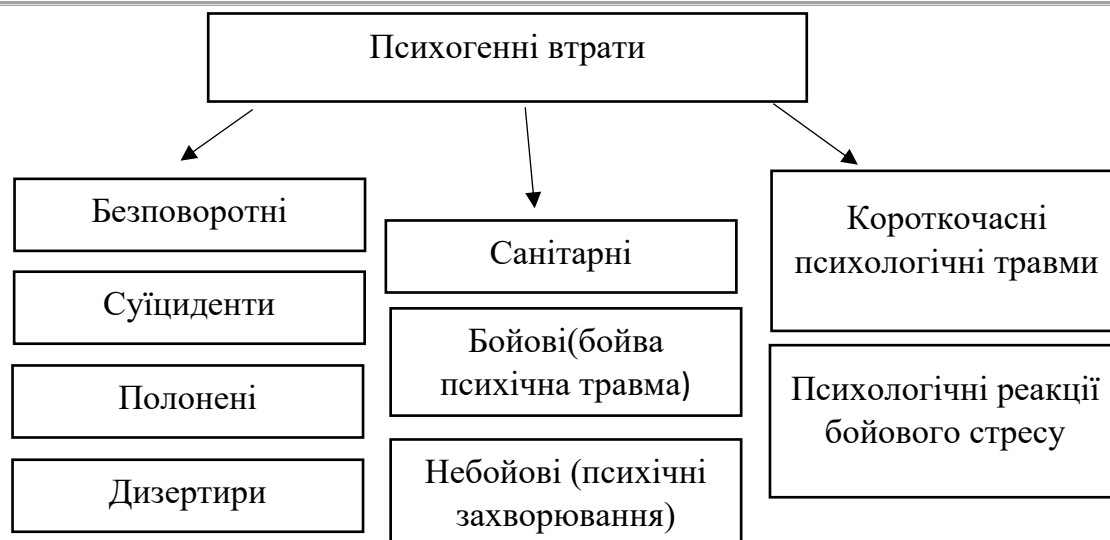


Рис. 1. Види психогенних втрат внаслідок надзвичайної ситуації воєнного походження

Безповоротні психогенні втрати визначаються як втрата здатності військовослужбовців до бойової діяльності, яка призводить до неможливості повернення особового складу до строю взагалі.

Санітарні психогенні втрати описують втрату боєздатності військовослужбовців, відновлення якої можливе завдяки наданню психологічної допомоги та реабілітації в спеціальних пунктах надання такої допомоги.

Розподіл бойових психогенних травм і розладів може відбуватися згідно з умовами та термінами їх прояву на декілька груп [15; 22].

До першої категорії належать травми та розлади, що виникають практично одразу у момент психотравмуючої ситуації. Військовослужбовці, які підпадають під вплив бойових психогенних травм, можуть виявляти виражену заторможеність, слабку реакцію на події, або, навпаки, виражену активність, рухливість та збудженість. В цей момент нервеве потрясіння настільки сильне, що вони тимчасово втрачають здатність критично

оцінювати події, адекватно мислити та інші аспекти.

До другої категорії віднесено бойові психогенні травми та розлади, що розвиваються протягом тривалого часового проміжку під впливом слабких, але постійно діючих факторів бойової обстановки. Акумулявання психологічного напруження відбувається постійно, інколи непомітно для військовослужбовців. Їхня поведінка характеризується несталістю, частим змінюванням активності від пасивності і навпаки. Інколи виявляється, що ветерани з солідним бойовим досвідом можуть раптово відчувати сильні приступи страху перед виконанням бойового завдання, стають надмірно обережними та схильними до «ритуальної» поведінки [15].

Третю категорію становлять посттравматичні стресові розлади, що виникають після більш тривалого часу. Основні симптоми цього типу розладів включають нав'язливі спогади про психотравмуючі події, намагання позбутися думок про них, переживання дій і ситуацій,

нездатність згадати події, що передували психотравмуючій ситуації, відсутність співпереживання та співчуття, відчуття меншовартості, порушення сну, спалахи гніву та агресії до людей та предметів, нездатність до концентрації уваги [15].

На думку С. Василенка, тимчасові психогенні втрати можна охарактеризувати як короткотермінову втрату боєздатності особового складу, відновлення якої здійснюється шляхом внутрішнього самопомоги та взаємодопомоги, прямо в підрозділі в умовах бойової обстановки [5].

В публікаціях В. Осьодла та В. Стасюка, бойові психогенні втрати об'єднують різні види бойових психічних травм та розладів, які відрізняються за рівнями враження, подразниками, впливом бойової обстановки (екстремальної ситуації) та факторами бою [13; 15]. Для їх кількісного оцінювання та передбачення виділяють три рівні розладів: легкий (психологічний), середньої важкості (межовий), важкий (психотичний).

Водночас, для уніфікації підходу до класифікації втрат у Збройних Силах України, бойові психогенні втрати розділяють на безповоротні і санітарні. Безповоротні психогенні втрати означають втрату боєздатності військовослужбовцями, яка унеможливує повернення особового складу до строю загалом. Санітарні психогенні втрати вказують на втрату боєздатності військовослужбовцями, яку можна відновити протягом певного періоду у відповідних пунктах надання психологічної допомоги, а в окремих випадках - шляхом внутрішнього самопомоги

безпосередньо в умовах бойової обстановки в підрозділах [1].

На сьогоднішній день, в Збройних Силах України, в основному, використовується методологія, що базується на визначенні інтенсивності майбутніх бойових подій та може досить об'єктивно передбачати можливі психогенні втрати. Таким чином, рекомендується використовувати його як основу для розрахунків, за умови, що є достатньо часу та необхідної інформації для заповнення відповідної матриці. З іншого боку, практика показує, що в умовах обмеженого часу для планування може бути виправданою більш проста методика розрахунків, відома як «трех п'ятирок» [1]. Суть цієї методики полягає в прийнятті усереднених значень основних чинників впливу бойової обстановки, незалежно від реального ступеня їх виразності. В ході довготривалого дослідження та аналізу статистичних даних виявлено закономірність, на якій базується ця методика. Таким чином, для оцінки можливих психогенних втрат потрібно просто визначити загальну кількість особового складу, що бере участь у бойових діях та призначити 20% цієї кількості загальним психогенним втратам, які прогнозуються на певний період. Далі, 20% від отриманої кількості загальних втрат призначаються безповоротним, а 80% вважаються санітарними втратами. При цьому, 20% від прогнозованих санітарних втрат потребують психологічної допомоги в спеціалізованих пунктах, решта може відновитись методами самопомоги безпосередньо у бойових умовах. Отже, за цією методикою для визначення прогнозованої кількості

особового складу, що буде віднесено до психогенних втрат певного ступеню, потрібно тричі взяти п'яту частку від певної кількості.

Такі розрахунки показують, що безповоротні психогенні втрати особового складу в умовах інтенсивних бойових дій складатимуть не менше 5%, а санітарні втрати можуть знаходитись в межах 15-20 % [1; 13]. Важливо відзначити, що жодна із існуючих наразі методик, включаючи зазначені, не враховує особливостей застосування підрозділів конкретних родів військ [10].

Також хочеться звернути увагу на те, що сьогодні існує достатня кількість досліджень про психогенні втрати в межах сектору безпеки та оборони України, але при цьому питання вивчення психогенних втрат серед цивільного населення і досі залишається відкритим. Розуміння сучасних умов приводить нас до того, що сьогодні українське суспільство, переживаючи та проживаючи війну, стає носієм колективної психічної травми, тобто одночасно переживає травматичний досвід, який несе війна. Поряд з цим приходить усвідомлення і того, що вже сьогодні фахівці у галузі надання психологічних послуг мають розуміти, яка кількість людей – носіїв цієї колективної психотравми, буде потребувати якісної психологічної допомоги як під час війни, так і у післявоєнний час. Цей аспект, а саме – питання прогнозування психогенних втрат у населення в таких умовах, набуває особливого значення та потребує наукового обґрунтування та вивчення. Іншими словами, не дивлячись на наявність значної кількості джерел, присвячених психогенним втратам у секторі безпеки та оборони України,

ми констатуємо наявність дефіциту методичних підходів для вивчення цього питання на прикладі цивільного населення.

Мета дослідження. Не розробленість питання методичного забезпечення вивчення психогенних втрат серед цивільного населення обумовлює важливість досліджень в цій галузі та розвиток методик для здійснення всебічного аналізу за цим напрямком. Вважаємо що, залишати без уваги це питання не можна, особливо коли йдеться про війну. Розуміння унікальних викликів, які постають перед цивільним населенням у контексті психогенних втрат, дозволить, в свою чергу, розробити ефективні стратегії підтримки та реабілітації особистості, яка набула травматичного досвіду.

Методика дослідження. При вивченні психогенних втрат серед цивільного населення необхідно враховувати широкий спектр можливих травмуючих ситуацій, таких як евакуація, втрата майна, зникнення рідних, та інші, які можуть виникнути внаслідок військового конфлікту чи природних катастроф. Розробка відповідних методик прогнозування психогенних втрат серед цивільного населення в умовах масштабних надзвичайних ситуацій має ґрунтуватись на комплексному підході до розуміння та управління психологічними аспектами травматичних ситуацій.

Результати. Враховуючи мультикомпонентність травматизації особистості в умовах війни, на початковому етапі прогнозування можливих психогенних втрат серед цивільного населення в умовах масштабних надзвичайних ситуацій ми пропонуємо використовувати алгоритм оцінки рівня важкості

психоемоційного стану постраждалої від НС людини (див. табл.1). В цьому алгоритмі враховано основні об'єктивні детермінанти

надзвичайної ситуації, які безпосередньо можуть впливати на ступінь травматизації постраждалої людини [18].

Табл. 1. Детермінанти психічної травматизації постраждалої людини

№	Групи зовнішніх (об'єктивних) факторів надзвичайної ситуації	Ступінь прояву	Бали
1.	Фізичні ушкодження	Не має	0
		Легкі	1
		Суттєві	2
2.	Перебування в зоні НС	Спостереження здалеку	1
		Поруч з місцем трагедії	2
		Безпосередньо в осередку НС	3
3.	Наявність підтримки	Поруч є близькі	0
		Поруч є знайомі	1
		Поруч нікого не має	3
4.	Ступінь втрати	Нічого не втрачено	0
		Матеріальні втрати	1
		Житло	2
		Рідну людину	3
		2-х або більше рідних	4
5.	Зовнішній подразник	Нічого не бачила	0
		Бачила руйнування	1
		Бачила тіла та останки	2
		Стала свідком смерті незнайомої людини	3
		Стала свідком смерті близької людини	4
6.	Реакції на трагедію	Адекватна. Негативні стани не демонструються	0
		Неадекватна поведінка, наявність негативних психічних станів	1
7.	Тривалість перебування в зоні надзвичайної ситуації:	Менше 3 години	1
		Від 3 до 7 годин	2
		Близько доби	3
		Декілька діб (довготривалі НС – повені, тощо).	4

Процедура визначення рівню важкості психоемоційного стану (ступеню травматизації) постраждалого відбувається за допомогою підрахунку отриманих

при оцінці балів, що свідчать про ступінь виразності (прояву) певного стрес-фактору НС. Сума отриманих балів дозволяє визначити рівень

травматизації
постраждалої людини (див.табл.2).

Табл. 2. Показники відповідності суми балів рівням травматизації постраждалої від НС людини

Рівень травматизації	Бали
Низький	Від 1 до 6
Середній	Від 7 до 13
Високий	Від 14 до 18
Дуже високий (критичний)	Від 19 до 21

Примітка: підрахунок балів проводиться методом вибору одного показнику в кожній групі психотравмуючих факторів. У випадку, коли у фіксується наявність декількох показників в одній групі психотравмуючих факторів, підрахунок слід проводити за окремою схемою.

Обговорення результатів.

Наведений алгоритм оцінки ступеню травматизації людини, що опинилась в осередку лиха, може використовуватись:

1) як початкова складова системи прогнозування вірогідності потрапляння постраждалого до категорії психогенних втрат;

2) як основа для планування, організації та здійснення психологічного супроводу в межах надання постраждалим екстреної психологічної допомоги.

Зазначимо, що в умовах військових конфліктів та надзвичайних ситуацій воєнного характеру негативний вплив на цивільне населення може виявлятися значно ширшим і різноманітнішим, охоплюючи такі аспекти як евакуація, втрата житла, розлучення з рідними та інші травматичні події, що суттєво відрізняються від досвіду військовослужбовців. Тому вивчення психогенних втрат серед цивільного населення вимагає специфічних підходів, які враховують особливості їхнього життя та експозиції до стресових ситуацій.

Процедура визначення та встановлення рівня травматизації

цивільної особи є необхідним етапом збору даних та вивчення деяких соціально-демографічних характеристик особистості, що потребує уваги з боку психолога. Отримані таким чином результати виступають також основою для диференціації та додаткового розподілу постраждалих на групи з різним рівнем травматизації. Це, в свою чергу, дозволяє оптимізувати процес підбору спеціальних програм по відновленню, реадaptaції та реабілітації постраждалого населення до мирних умов життя.

Отже, не зважаючи на велику кількість наукових публікацій та досліджень, присвячених проблемі психогенних втрат в секторі безпеки та оборони України, важливо відзначити, що інсайти, отримані в цьому контексті, можуть виявитися недостатніми для вирішення аналогічних питань у цивільного населення. Це свідчить про необхідність подальших досліджень, спрямованих на розробку методологій та підходів для аналізу психогенних втрат саме серед цивільного населення.

Висновки. Теоретико-методологічний аналіз проблеми

розрахунку психогенних втрат в умовах масштабних надзвичайних ситуацій показав наявність не аби якої кількості досліджень, спрямованих на вивчення цього аспекту на прикладі військовослужбовців та інших представників екстремальних професій. Вказується, що зі зростанням інтенсивності бойових дій збільшується кількість осіб, що потрапляють до категорії психологічних втрат. Відзначається ефект кумулятивних причин, де попередній психологічний стрес накопичується та поєднується з кожним наступним, призводячи до перенапруження в певний момент. При цьому, об'єми психологічних або психогенних втрат серед професійного контингенту залежать від різних факторів, таких як індивідуальні особливості, бойовий досвід, опір стресовим факторам, інтенсивність стресогенних ситуацій, психологічна підготовленість тощо.

Ситуації, які можуть призводити до психогенних втрат серед цивільного населення у воєнний час лише частково відрізняються від аналогічних ситуацій у військовій діяльності та характеризуються потужною травматичною складовою. Поряд з цим питання розуміння сутності психогенних втрат серед цивільного населення та можливостей їх прогнозування залишаються не розробленими. Складність цього питання визначається важливістю індивідуального підходу до кожного випадку, а також вивченням взаємодії факторів середовища та особистісних особливостей постраждалої людини. Прикладний аспект проблеми прогнозування психогенних втрат серед цивільного населення в умовах надзвичайної ситуації воєнного походження визначається, в тому

числі, і необхідністю розробки рекомендацій для психологічної реабілітації особистості, спрямованих на створення стійких механізмів адаптації та зміцнення психічного здоров'я в умовах воєнного часу.

Література

1. Агаєв Н.А., Кокун О.М., Пішко І.О., Лозінська Н.С. Основи психологічної допомоги військовослужбовцям в умовах бойових дій: Методичний посібник. – К.: НДЦ ГП ЗСУ, 2015. – 170 с.
2. Алещенко В.І. Організація і забезпечення збереження психічного здоров'я військовослужбовців: Навчальний посібник /В.І. Алещенко, О.Д. Сафін, Є.М. Потапчук – Київ. – 2007. - 134 с.
3. Блінов О.А. Бойовий стрес та результати його емпіричного дослідження / О.А. Блінов // Психологічний часопис: збірник наукових праць / за ред. С.Д. Максименка. – № 2 (12). – Вип. 12. – Київ: Інститут психології імені Г.С. Костюка Національної академії педагогічних наук України, 2018. – С. 9-22.
4. Будницька О.А. Індивідуально-особистісні детермінанти емоційних переживань у психотравмуючій ситуації : автореф. дис. канд. психол. наук/ Будницька Олександра Анатоліївна ; Київ. Наці.ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2001. – 14 с.
5. Василенко С. В. Класифікація бойових психогенних втрат з урахуванням досвіду антитерористичної операції. / Вісник Національного університету оборони України. 2015. Вип. 3 (46). - С. 37–42.
6. Галдецька І.Д., Золотарьова О.А. Особиста безпека людини: вплив катастроф і воєн на психічне здоров'я

особистості та суспільства / Проблеми військової охорони здоров'я // Збірник наукових праць Української військово-медичної академії. - Київ: УВМА - Вип. 40.- 2013. - С. 342 – 349.

7. Городнов В.П. Моделювання бойових дій військ (сил) протиповітряної оборони та інформаційне забезпечення процесів управління ними (теорія, практика, історія розвитку) / В.П. Городнов [та ін.] ; Харківський військ. ун-т. - Харків. : ХВУ, 2004. - 410 с. - ISBN 966-601-071-2.

8. Іллюк О. О. Людський фактор військових формувань: зміст оцінювання та прогнозування : монографія. Харків : Акад. ВВ МВС України, 2012р. - 252 с.

9. Гриневич Є. Г. Психотерапія, психопрофілактика та корекція постраждалих з психічними розладами внаслідок надзвичайних ситуацій : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. мед. наук : спец. 14.01.16 «Психіатрія» / Гриневич Євгенія Геннадіївна ; МОЗ Укр. Укр. науково-дослідний ін-т соц. і судової психіатрії та наркології. – К., 2008. – 44 с.

10. Кравченко С. О. Вплив психогенних втрат на ефективність функціонування системи протиповітряної оборони загальновійськових формувань/ С. О. Кравченко, К. М. Горбачов // 17 міжнародна наукова конференція: Тез. доп. – Харків: ХНУПС, 2021. – С. 377.

11. Кризова психологія: Навчальний посібник / За заг. ред. проф. О. В. Тімченка. – Х. : НУЦЗУ, КП «Міська друкарня», 2010. – 383 с.

12. Особиста безпека людини: вплив катастроф і воєн на психічне здоров'я особистості і суспільства / Проблеми військової

охорони здоров'я // Збірник наукових праць Української військово-медичної академії. - Київ: УВМА, 2005.- Вип. 16.- С. 12 – 17.- інв № 139.

13. Осьодло В.І. Критерії суб'єкта військовопрофесійної діяльності / В.І. Осьодло // Право і безпека. – 2009. –№2. – С.228–233.

14. Приходько І. І. Визначення загальних втрат особового складу при виконанні службово-бойових завдань в особливий період / Честь і закон. 2007. № 2. С. 35–40.

15. Стасюк В. В., Бочаров М. М. Аналіз підходів до прогнозування психогенних втрат військ (сил) в бойових умовах: структура чинників. Сучасні інформаційні технології у сфері безпеки та оборони. 2019. № 1 (34). С. 13–18.

16. Тімченко О.В. Установка на життя як фактор збереження фізичного та психічного здоров'я в умовах екзистенціальної загрози / О.В. Тімченко, Н.В. Оніщенко // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна № 981. Серія «Психологія». Випуск 47. – Х.: Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, 2011. – С. 173-177.

17. Шевчук А.М. Особистісні зміни у постраждалих внаслідок надзвичайних ситуацій: дис. ...канд.психол.наук. Харків, 2013. 225 с.

18. Екстрена психологічна допомога постраждалим в умовах надзвичайної ситуації: теоретичні та прикладні аспекти : монографія / Н. В. Оніщенко; Держ. служба України з надзв. ситуацій, Нац. ун-т цивіл. захисту України. Харків : Право, 2014. 583 с.

19. Ягупов В. В. Військова психологія : [підручник] / Василь Ягупов. — Київ : Тандем, 2004. — 656 с.
20. Ягупов В. В. Морально-психологічне забезпечення : курс лекцій. Київ: Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, 2002. 349 с.
21. A Y Shalev, S Freedman, T Peri, D Brandes, T Sahar, S P Orr, R K Pitman Prospective study of posttraumatic stress disorder and depression following trauma /The American Journal of psychiatry – 1998. DOI: 10.1176/ajp.155.5.630
22. Baum, A., O’Keeffe, M. K., & Davidson, L. M. Acute stressors and chronic response: The case of traumatic stress. *Journal of Applied Social Psychology*, 20(20, Pt 2), 1990 - 1643–1654. <https://doi.org/10.1111/j.1559-1816.1990.tb01499.x>
23. R. Srinivasa murthy and Rashmi Lakshminarayana Mental health consequences of war: A brief review of research findings / 2006 *World psychiatry: official journal of the World Psychiatric Association (WPA)* 5(1):25-30

*N. Onishchenko, doctor of psychology, professor, head of the department
K. Naipak, student of the social and psychological faculty
National University of Civil Defense of Ukraine, Kharkiv (Ukraine)*

PSYCHOGENIC LOSSES IN THE CONDITIONS OF WAR: THE ESSENCE AND POSSIBILITIES OF PREDICTION

The article is devoted to the analysis of the psychological aspect of losses caused by military events both among professional contingents and among the civilian population. The authors present an attempt to study the impact of war on the human psyche through the analysis of psychogenic losses, emphasizing the importance of an individual approach to each case. The role of objective factors of an emergency situation of military origin in the process of forecasting possible psychogenic losses among the civilian population is also considered. It has been established that the term "psychogenic losses" describes emotional discomfort caused by unforeseen events, which can cause serious stress and require specialized psychological support in the post-disaster period. At the same time, psychogenic losses in military personnel mean manifestations that significantly limit, deprive or lead to the termination of combat activity due to the influence of adverse factors. The study of theoretical aspects showed that with the increase in the intensity of the traumatic impact, the number of people falling into the category of psychological losses increases. The amount of psychological losses among the professional contingent depends on factors that determine the risk of psychological traumatization of personnel, such as individual characteristics, insufficient combat experience, high resistance to stress factors, the intensity of stressful situations, insufficient psychological preparation, etc. At the same time, despite the large number of scientific studies devoted to the problem of psychogenic losses among professional contingents, it is important to note that the insights obtained in this context may be insufficient to solve similar issues in the civilian population. This indicates the need for further research aimed at developing approaches aimed at analyzing psychogenic losses among the civilian population.

Keywords: psychogenic losses, psychological trauma, psychotraumatic situation, psychological rehabilitation, professional contingent, victim.

References

1. Ahaiev N.A., Kokun O.M., Pishko I.O., Lozinska N.S. *Osnovy psikhologichnoi dopomohy viiskovosluzhbovtciam v umovakh boiovykh dii: Metodychnyi posibnyk.* – K.: NDTs HP ZSU, 2015. – 170 s.

2. Aleshchenko V.I. *Orhanizatsiia i zabezpechennia zberezhenia psikhichnoho zdorovia viiskovosluzhbovtziv: Navchalnyi posibnyk /V.I. Aleshchenko, O.D. Safin, Ye.M. Potapchuk – Kyiv. – 2007. - 134 s.*

3. Blinov O.A. *Boiovyi stres ta rezultaty yoho empirychnoho doslidzhennia / O.A. Blinov // Psikhologichnyi chasopys: zbirnyk naukovykh prats / za red. S.D. Maksymenka. – № 2 (12). – Vyp. 12. – Kyiv: Instytut psikhologii imeni H.S. Kostiuka Natsionalnoi akademii pedahohichnykh nauk Ukrainy, 2018. – S. 9-22.*

4. Budnytska O.A. *Indyvidualno-osobystisni determinanty emotsiinykh Perezhyvan u psikhotravmuiuchii situatsii : avtoref. dys. kand. psikholog. nauk/ Budnytska Oleksandra Anatoliivna ; Kyiv. Natsi.un-t im. T. Shevchenka. – K., 2001. – 14 s.*

5. Vasylenko S.V. *Klasyfikatsiia boiovykhpsykhohennykh vtrat z urakhuvanniam dosvidu antyterorystychnoi operatsii. Visnyk Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy. 2015. Vyp. 3 (46). S. 37–42.*

6. Haldetska I.D., Zolotarova O.A. *Osobysta bezpeka liudyny: vplyv katastrof i voien na psikhichne zdorovia osobystosti ta suspilstva / Problemy viiskovoi okhorony zdorovia // Zbirnyk naukovykh prats Ukrainskoi viiskovo-*

medychnoi akademii.- Kyiv: UVMA,- Vyp. 40.- 2013. - S. 342 – 349.

7. Horodnov V.P. *Modeliuvannia boiovykh dii viisk (syl) protypovitrianoi oborony ta informatsiine zabezpechennia protsesiv upravlinnia nymy (teoriia, praktyka, istoriia rozvytku) / V.P. Horodnov [ta in.] ; Kharkivskiy viisk. un-t. - Kharkiv. : KhVU, 2004. - 410 s. - ISBN 966-601-071-2.*

8. Illiuk O. O. *Liudskiy faktor viiskovykh formuvan: zmist otsiniuvannia ta prohnozuvannia : monohrafiia. Kharkiv : Akad. VV MVS Ukrainy, 2012. 252 s.*

9. Hrynevych Ye. H. *Psykhoterapiia, psikhoprofilaktyka ta korektsiia postrazhdalykh z psikhichnymy rozladamy vnaslidok nadzvychainykh situatsii : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia dokt. med. nauk : spets. 14.01.16 «Psykhiatriia» / Hrynevych Yevheniia Hennadiivna ; MOZ Ukr. Ukr. naukovo-doslidnyi in-t sots. i sudovoi psykhiatrii ta narkologii. – K., 2008. – 44 s.*

10. Kravchenko S. O. *Vplyv psikhohennykh vtrat na efektyvnist funktsionuvannia systemy protypovitrianoi oborony zahalnoviiskovykh formuvan/ S. O. Kravchenko, K. M. Horbachov // 17 mizhnarodna naukova konferentsiia: Tez. dop. – Kharkiv: KhNUPS, 2021. – S. 377.*

11. Kryzova psikhologhiia: *Navchalnyi posibnyk / Za zah. red. prof. O. V. Timchenka. – Kh. : NUTsZU, KP «Miska drukarnia», 2010. – 383 s.*

12. *Osobysta bezpeka liudyny: vplyv katastrof i voien na psikhichne zdorovia osobystosti i suspilstva / Problemy viiskovoi okhorony zdorovia //*

Zbirnyk naukovykh prats Ukrainskoi viiskovo-medychnoi akademii.- Kyiv: UVMA, 2005.- Vyp. 16.- S. 12 – 17.- inv № 139.

13. Osodlo V.I. Kryterii subiekta viiskovoprofesiinoi diialnosti / V.I. Osodlo // Pravo i bezpeka. – 2009. – №2. – S.228–233.

14. Prykhodko I. I. Vyznachennia zahalnykh vtrat osobovoho skladu pry vykonanni sluzhbovo-boiovykh zavdan v osoblyvyi period. Chest i zakon. 2007. № 2. S. 35–40.

15. Stasiuk V. V., Bocharov M. M. Analiz pidkhodiv do prohnozuvannia psykhhennykh vtrat viisk (syl) v boiovykh umovakh: struktura chynnykiv. Suchasni informatsiini tekhnologii u sferi bezpeky ta oborony. 2019. No 1 (34). S. 13–18.

16. Timchenko O.V. Ustanovka na zhyttia yak faktor zberezhenia fizychnoho ta psykhhichnoho zdorovia v umovakh ekzystentsialnoi zahrozy / O.V. Timchenko, N.V. Onishchenko // Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V.N. Karazina № 981. Serii «Psykhologii». Vypusk 47. – Kh.: Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V.N. Karazina, 2011. – S. 173-177.

17. Shevchuk A.M. Osobystisni zminy u postrazhdalych v naslidok nadzvychainykh sytuatsii: dys. ...kand.psykhol.nauk. Kharkiv, 2013. 225 s.

18. Ekstrena psykholohichna dopomoha postrazhdalym v umovakh nadzvychainoi sytuatsii: teoretychni ta prykladni aspekty : monohrafiia / N. V. Onishchenko; Derzh. sluzhba Ukrainy z nadzv. sytuatsii, Nats. un-t tsyvil. zakhystu Ukrainy. Kharkiv : Pravo, 2014. 583 c.

19. Iahupov V. V. Viiskova psykholohiia : [pidruchnyk] / Vasyl Yahupov. — Kyiv : Tandem, 2004. — 656 s.

20. Iahupov V. V. Moralno-psykholohichne zabezpechennia : kurs leksii. Kyiv: Kyiv. nats. un-t im. T. Shevchenka, 2002. 349 c.

21. A Y Shalev, S Freedman, T Peri, D Brandes, T Sahar, S P Orr, R K Pitman Prospective study of posttraumatic stress disorder and depression following trauma /The American Journal of psychiatry – 1998. DOI: 10.1176/ajp.155.5.630

22. Baum, A., O'Keefe, M. K., & Davidson, L. M. Acute stressors and chronic response: The case of traumatic stress. Journal of Applied Social Psychology, 20(20, Pt 2), 1990 - 1643– 1654. <https://doi.org/10.1111/j.1559-1816.1990.tb01499.x>

23. R. Srinivasa murthy and Rashmi Lakshminarayana Mental health consequences of war: A brief review of research findings / 2006 World psychiatry: official journal of the World Psychiatric Association (WPA) 5(1):25-30

Надійшла до редколегії: 16.10.2023

Прийнята до друку: 27.10.2023